

Abstrakt

V předkládané disertační práci jsem se pokusil obhájit názor, že chceme-li v situaci kolize základních práv anebo kolize základního práva a veřejného zájmu správně aplikovat princip proporcionality, nestačí na něj v rámci argumentace pouze odkázat, nýbrž je třeba podrobně poznat jeho strukturu a aplikovat jeho jednotlivé složky. Abychom mohli poznat strukturu a složky principu proporcionality, je zapotřebí rozumět postavení a účinkům základních práv v právních řádech.

Domnívám se, že teoretické základy principu proporcionality přispívají k lepšímu pochopení objektivního napětí mezi autonomií jednotlivce a obecnou vůlí společnosti.

Další významný prvek při správné aplikaci tohoto principu lze spatřovat v institucionální rovnováze zákonodárství a justice a překonávání „protivětšinového problému“ rozhodování soudů.

V současné, nejen české, právní praxi můžeme sledovat řadu příkladů, v nichž soudy nekladly na princip proporcionality náležitou pozornost, a v lepším případě na něj při řešení obtížných případů aplikace práva pouze obecně poukázaly.

Ze všech výše uvedených důvodů se domnívám, že má význam budovat metodologii principu proporcionality.

V první kapitole této práce je princip proporcionality vymezen a dán do souvislosti s dalšími hodnotami v právu, především s hodnotou spravedlnosti a rozumnosti. Zejména je zdůrazněno, že z hlediska pojmového vyjasnění je nutné rozlišovat mezi: 1) hodnotou přiměřenosti, mající v právu mnoho různých podob, 2) předchůdcem současného testu proporcionality – testem nezbytnosti a 3) testem proporcionality vyskytujícím se v dnešní době v různých podobách v rozdílných právních řádech. Proporcionalita je inherentní hodnotou dobrého práva, objevující se v něm v různých kontextech.

V následující kapitole se blíže věnuji teoretickým základům a účinkům lidských práv, zejména pak různým případům jejich ústavních omezení. V práci jsou srovnány dvě významné, avšak co do východisek protichůdné, teorie původu lidských práv nazývané podle německé teorie *kvazi-biologický* a *politický* pohled na lidská práva.

Omezování lidských práv, v rámci něhož bývá aplikován princip proporcionality, však nemůže znamenat jejich naprosté popření. V německé teorii je za limit omezení základních práv (*Schranken-Schranken*) považována nauka o esenciálním jádru těchto

práv, která sice teorií není jednoznačně přijímána, avšak podle mého názoru jednoznačně vede k úvahám, že samotná limitace práv nemůže být neomezená.

Třetí kapitola je věnována deskripci a analýze aktuálního odborného zkoumání principu proporcionality. Na příkladech *R. Dworkina*, *R. Alexyho*, *A. Baraka*, *D. Beattyho*, *P. Holländera*, *J. Habermase* a dalších bylo poukázáno, že přes tvrzenou univerzalitu tohoto principu, nepanuje v právní teorii ohledně podstaty principu proporcionality shoda. Tuto teoretickou nejasnost dokládám na rozdílných postojích právních teoretiků k tomuto principu. Teoretická nejasnost by podle mého názoru neměla vést k rezignaci na teoretickou analýzu tohoto principu. Měla by naopak přispět k podrobnějšímu zkoumání společných znaků a rozdílů při jeho aplikaci, čemuž je věnována druhá polovina práce.

Významným argumentem proti kritikům používání principu proporcionality z důvodu narušení institucionální rovnováhy mezi zákonodárstvím a soudnictvím je podle mého názoru zakomponování rozdílné míry intenzity soudního přezkumu v ústavním právu. Při zobecňujících úvahách ohledně kritérií jsem dospěl k následujícím nejvýznamnějším proměnným ovlivňujícím intenzitu soudního přezkumu: a) povaha dotčených práv a dotčených veřejných zájmů, b) povaha prvků právních vztahů vyplývajících ze základního práva, c) intenzitu zásahu do základního práva a možnost alternativní ochrany ze strany jiných subjektů – zejména nezávislých soudů, a konečně d) kontext demokratického právního státu, popřípadě relevantní zahraniční praxe.

Aplikace jednotného, ale diferencovaného testu proporcionality umožňuje zohlednit nejen potřebu sebeomezení soudů při rozhodování případů zahrnujících otázky spadající do sféry politického rozhodování zákonodárce či expertního rozhodování veřejné správy, ale zejména vytváří možnost propracovat univerzální metodologií přezkumu základních práv, a tím přispívat k předvídatelnějším řešením obtížných případů aplikace práva.

Pátá a šestá kapitola detailně rozebírají strukturu a tři složky principu proporcionality, které jsou doktrínou i judikaturou v mnohých částech světa přijímány. Strukturální úvahy o principu proporcionality mohou podle mého názoru přispět k sjednocení výše zmíněných různých teoretických koncepcí tohoto principu. Byť jsem si vědom toho, že základní práva jsou vždy normativně zakotvena v jednotlivých právních řádech, prepozitivní základ lidskoprávních norem spolu s internacionalizací práva i

právní doktríny v oblasti lidských práv však umožňují do značné míry konstruovat teorie, které jednotlivý právní systém překračují.

V rámci šesté kapitoly je učiněn důležitý odkaz na rozdílná interpretační východiska v případě aplikace subsumpce na straně jedné a poměrování na straně druhé. Podle mého názoru je technika poměrování pouze specifickým příkladem, který subsumpci jako takovou nevylučuje, pouze si všímá možnosti kvalifikovat určitý jev pod více právních pravidel, která jsou ve vzájemné kolizi. Podle mého názoru je proto vhodnější uvažovat o syntéze metod subsumpce a poměrování v případě aplikace právních principů, anebo norem garantujících lidská práva. Princip proporcionality podle mého názoru nepřináší revoluční změnu paradigmatu v aplikaci práva. Jedná se maximálně o specifikum (slovy *T. S. Kuhna* anomálii), se kterou se teorie práva musí vypořádat.

V závěrečné kapitole obecné části disertační práce se zabývám dvěma aspekty principu proporcionality, jeho univerzalitou a aplikací jakožto neutrálního principu v ústavním právu.

Univerzalita principu proporcionality však podle mého názoru neznamena, že pokud doktrína a soudy v různých státech společně na tento princip odkazují, jedná se o všudypřítomný element při aplikaci základních práv. Jak jsem nastínil ve zvláštní části disertační práce, prakticky nelze nalézt dva právní řády, kde by se alespoň v drobnostech aplikace principu proporcionality nelišila. Test proporcionality je totiž do značné míry ovlivňován právní kulturou, tradicí, ale i rolí jednotlivých složek státní moci v každém jednotlivém státě a právním systému, kde je princip proporcionality aplikován.

Pokud jde o neutralitu při aplikaci principu proporcionality, tu považuji za největší přednost při jeho aplikaci. Chceme-li, aby soudy rozhodovaly principiálně, tj. aby jejich rozhodování nebylo ovlivňováno předsudky v konkrétních věcech, je potřeba vybudovat takovou metodologii, která bude po soudech vyžadovat přesnou argumentaci, odkrývající právní důvody, na základě kterých byla daná věc rozhodnuta.

Zvláštní část této práce se zaměřuje na aplikaci principu proporcionality ve světle konkurenčních teorií v rozdílných právních systémech: ve Spolkové republice Německo, v České republice, ve Spojených státech amerických a ve Velké Británii.